

VYMEZENÍ POJMU UMĚNÍ A SPOLEČENSKÉ DŮSLEDKY

Hranice pojmu umění jsou historicky a axiologicky proměnlivé. Je výrazně profilační součástí kultury. Většinou se v teorii umění prosazuje jádrové pojetí pojmu, v jehož centru jsou umělecké kreace resp. tzv. umělecká díla, dlouhodobě akceptovaná společností i znalci jako axiologicky nejvyšší vrstva umění. Společnými definičními a nezbytnými znaky umění jsou v tomto smyslu 1. technické zvládnutí mentální (např. v širokém pojetí scholastickém) a materiální realizace uměleckého záměru (řecký historický výraz techné, lat. ars) 2. přítomnost scelující funkce estetické, neredukovatelné pouze na krásno, která umožňuje identifikaci činnosti nebo výtvoru jako svébytného, vyvázaného z bezprostředně užitečných funkcí (J. Mukařovský ad.).

V českém prostředí se prosadila terminologie J. Volka (1968), která popisuje přechodové oblasti od jádra pojmu 1) k tzv. mimoumělecké činnosti a produktům, v níž je dominance funkce estetické nahrazována funkcí jinou (poznávací např. v dokumentu, pedagogickou u propedeutických děl, užitnou u uměleckého řemesla, zábavnou u kreativního průmyslu apod.), přičemž obvykle dochází k restrukturalizaci i dalších funkcí, 2) k tzv. neumělecké činnosti, v níž úbytek estetičnosti není nahrazen jinými společensky a psychologicky validními funkcemi (např. u kýče, u tvorby nenadaných autorů apod.).

Přechodová sféra k „mimoumění“ nemá menší společenskou hodnotu, je typická pro oblast tradičního umění mimoevropských kultur a pro evropský folklór i pro řadu uměleckých projektů současnosti. Pojetí umění jako souboru tzv. uměleckých děl je přístupem typickým pro euroamerickou moderní kulturu.

Dynamické pojetí vnímá oblast umění jako specificky lidskou aktivitu (výjimečně projektují někteří autoři tento termín i do oblasti přírody – např. zpěvu ptáků) s mnohočetnými funkcemi (především sebepoznání, rozvoj kreativity ad.) ve specifické hierarchizaci, které sceluje funkce estetická (viz výše).

Z hlediska historického vývoje existují tři základní pohledy na žádoucí postup umělce:

1) umělec napodobuje (mimesis), varíruje to, co je vnímáno jako hodnota (příroda, již existující společenská a umělecká norma v umění starším, tradičním), autorství není zvlášť ceněno a evidováno, 2) umělec aktivně tvoří (hodnota fantazie, svobody individuálního přístupu, norma „popření normy“ u avantgardy), autorství je vysoce hodnoceno a posléze chráněno zákonem,

3) umělec je mediátor, jehož prostřednictvím se projevuje vyšší skryté jsoucno (platonismus, různé formy neoplatonismu, transcendentní teorie). Umělec musí mít zvláštní lidské kvality, autorství není významné.

Z hlediska celospolečenského je umění vnímáno jako svébytná, a tudíž nepřevoditelná součást a identifikační znak kultury, jako hodnota udržující a rozvíjející kvalitu života jednotlivce i společnosti, její sociabilitu, komunikativnost, a tím i faktor trvale udržitelného rozvoje. Názor, že umění není společensky významnou a nutnou součástí vývoje lidství nebo že v určitém stádiu jeho vývoje jako takové zanikne (G. W. F. Hegel), je menšinový.

Z hlediska praxe je podstatné, aby výklad pojmu kultura a umění v legislativě, metodických a koncepčních materiálech byl sledován, protože významně ovlivňuje chování politických orgánů a médií vůči tomuto sektoru. Každá redukce může mít výrazné důsledky.

Lenka Dohnalová, podklad, 26. 6. 06, oprava 24.7.06

